

STEENBAKKERIJ “DE KABELJAUW” IN WAREGEM

Bronnen:

- G. Algoet, “Waereghem voortijds, tegenwoordig en later” in: 24ste jaarboek van de Geschiedenis- en Heemkundige kring “de Gaverstreke”.
- E. Castelain, “De bossen en heiden van Wortegem, Waregem en Anzegem in de kasselrij Oudenaarde (13de –16de eeuw)” in: 19de jaarboek van de Geschied- en Heemkundige kring “de Gaverstreke”.
- J. Durnez (ed.), “Memorial Rain”, Waregem 1914-1918.
- M. Naessens, “De Baksteennijverheid in België”, eindwerk voorgedragen aan de Vrije Hoger Technische Handelsschool Waregem. 1955.

Afbeeldingen:

- Stadsarchief Waregem: Collectie Jozef Vanthuyne
- Ecomuseum en Archief van de Boomse Baksteen—Homepage
- Eric De Borggrave— Waregem
- Roger Verschoore—Deerlijk.

STADSARCHIEF WAREGEM

GEMEENTEPLEIN 2
8790 WAREGEM

TEL: 056 62 12 18

FAX: 056 62 12 23

E-MAIL: ARCHIEF@WAREGEM.BE

WWW.WAREGEM.BE/STADSARCHIEF

STEENBAKKERIJ “DE KABELJAUW” IN WAREGEM

Geschiedenis van de baksteennijverheid in België en Waregem

D e Vlaamse steenbakkerijverheid

Klei

Bakstenen worden uiteraard uit klei vervaardigd. Klei is een verbinding die vooral bestaat uit metaaloxiden, die een lage temperatuur eisen bij het bakken. Klei is niet smeltbaar en ze heeft een hoge plasticiteit waardoor de behandeling heel gemakkelijk is.

Productieproces van de baksteen

Voor het vormen van de baksteen kan je twee werkwijzen onderscheiden: het vormen van de baksteen met de hand of het machinaal vormen.

Het met de hand vormen van bakstenen werd vooral door seizoenarbeiders gedaan rond de eeuwwisseling. De klei werd gemengd met de nodige hoeveelheid water en de klei-menger maakte er een weke deeg van. Op de vormtafel werden houten of ijzeren vormen met deeg opgevuld. De gevulde vormen werden daarna weggebracht om te drogen. Een goede arbeidsverdeling kon toelaten dat er per dag ongeveer 4.000 stenen werden gemaakt.

Bakstenen moeten langzaam drogen om barsten te vermijden. Dit kan in open droogruimten wat veel tijd in beslag nam. Bij vochtig weer werd het proces uiteraard nog vertraagd. Het drogen kon ook kunstmatig in kamers of tunnels die verwarmd werden door ventilators.

Om klei te bakken moet je voor gewone baksteen een temperatuur van 1000°C kunnen bereiken en voor gevelstenen loopt dit op tot 1100°C.

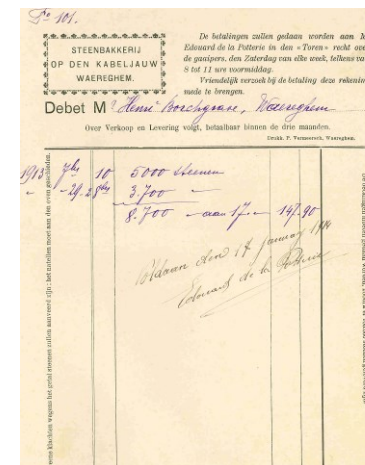
De afvalstenen worden verwijderd en de stenen worden gesorteerd volgens hun bakgraad en hun tint. Zo wordt een onderscheid gemaakt tussen gevlamde bakstenen, rode bakstenen en lichtrode bakstenen.

Baksteen bedrijven in Vlaanderen

De steenbakkerijen komen voor in heel België maar de concentratie is het grootst in West- en Oost-Vlaanderen, Antwerpen en Brabant.

In West-Vlaanderen zijn er allereerst de steenbakkerijen aan de kuststreek. In de polders vinden we een zeer vochtige grond met een ondoordringbare kleilaag. Deze klei is erg geschikt voor gevelstenen. De kleilaag varieert hier tussen de 30 cm en 3 m. De klei ligt niet aan het oppervlak maar is soms

Dhr. Eric De Borggrave kon ons een originele factuur van de steenbakkerij geven. De Factuur dateert uit het jaar 1913 en is ondertekend door Edouard de la Potterie, een van de erfgenamen van de familie Casier.

Deze factuur gaat over een levering van 8.700 bakstenen aan Henri De Borchgrave. De stenen dienden om een winkel in de Stormestraat uit te breiden. Het was een winkel uitgebaat door Henri De Borchgraeve en zijn echtgenote Zulma Senrame. Ze handelden in houten materialen. In 1914 planden ze een uitbreiding van een atelier om draaiwerk. In de winkel verkocht men o.a. bogen, doelpijlen, pijlen, boterteilen en bollen. Zulma Senrame ging ook rond met sigaren.

Op de factuur lezen we: "de betalingen zullen gedaan worden aan M. Edouard de la Potterie in den "Toren" recht over de gaaipers, den Zaterdag van elke week, telkens van 8 tot 11 ure voormiddag."

Verder staat nog: "De betalingen moeten gedaan worden zoodra er 100.000 steenen geleverd zijn. Geene klachten wegens het getal steenen zullen aanveerd zijn; het natellen moet aan den oven geschieden."

Henri De Borchgrave betaalde zijn factuur op 17 januari 1914. 4 jaar later zou Waregem getroffen worden door de verwoestingen bij het eindoffensief van WO1.

Waregemse steenbakkers

1923 de verenigde steenbakkers van Vijve en Waregem

Dit is een van de laatste foto's van de Waregemse steenbakkers. Deze foto werd ons gegeven door Roger Verschoore. Zijn vader Jean Albert Verschoore (zittend, uiterst links) werkte op de steenbakkerij. Verder zien we op de foto ook nog twee van zijn ooms: Lievin (tweede van rechts zittend) en Constant Verschoore.

Vader Jean woonde in een klein onlangs werd afgeschoore had op late-pijnlijke knieën. Hij aan de arbeid op de Tijdens de zomer-ten de arbeiders kar door het hoge dauw zorgde het het nodige onge-

op de Kabeljauw "koeiplekske" dat broken. Jean Verre leeftijd last van schreef dit toe steenbakkerij. maanden moes- steeds met hun gras. Door de natte gras voor mak.

bedekt met een laag zand-lemige grond die verschillende meters diep kan zijn.

In Zuidwest-Vlaanderen, de streek rond Waregem, zijn de kleilagen soms tot 20m dik. De klei is echter niet zo zuiver als aan de kuststreek en vaak is ze vermengd met kalkachtige elementen.

In België overheersten de plattelandssteenbakkerijen. Honderd jaar geleden had bijna elke gemeente in het arrondissement Kortrijk haar veldoven. De meeste vielen weg net voor of na WOI, toen de eerste mechanische steenbakkerijen werden opgericht.

Baksteennijverheid als seizoensarbeid

De baksteenproductie draaide maar gedurende zes maanden in het jaar op volle toeren, namelijk van 1 april tot 30 september. Dit zorgde ook voor een grote schommeling in het aantal arbeiders die nodig waren.

Veel Vlaamse arbeiders trokken na WOII als seizoenarbeiders naar de Franse steenbakkerijen. Officieel werd nooit een loon vastgelegd. Ze werden betaald volgens het te verrichten werk. Meestal zouden de steenbakkers evenveel verdienen als in België. De reden waarom ze naar Frankrijk trokken heeft te maken met de lage werkgelegenheid in België.

De Waregemse steenbakkerij "De Kabeljauw"

Geschiedenis van de wijk Potegem

De wijk Potegem was het deel van Waregem dat in het Ancien Régime afhing van de Kasselrij Oudenaarde. De wijk besloeg de zuid- en oostkant van de stad, grenzend aan Nokere, Wortegem, Anzegem, Ingooigem, Vichte en Deerlijk. Deze wijk besloeg meer dan een derde van de totale oppervlakte van Waregem. Het gebied was hoger gelegen dan de rest en had ook een andere samenstelling van de grond. Je vond hier vette, zware leem- en kleigrond. Vandaar nog de naam Kleithoekstraat, die verwijst naar de voormalige wij "de Kleythoek", met een duidelijke verwijzing naar de grondsoort die men er vond.

Op sommige plaatsen in Potegem was de ondergrond zelfs rotsachtig. Toen men rond 1836 het bos "De Kabeljauw" liet rooien, groef men er grote stukken uit met veel ijzerstof in. De toenmalige voerman, Lapere, leverde veel van deze rotsen aan Dhr. M. Delbault uit Kortrijk om er een rots in zijn lusthof mee op te bouwen. Een deel van de ijzerhoudende grond werd naar Doornik gebracht om het in de smeltovens op zijn kwaliteit te testen. Daar bewees de proef dat heetijzer van goede kwaliteit was. De ijzeraders waren echter te klein om voor de nijverheid winstgevend te zijn.

Geschiedenis van de Steenbakkerij "de Kabeljauw"

De naam "de Kabeljauw" verwijst niet zoals men vaak verkeerdelijk denkt naar de gelijknamige vissoort. De Kabeljauw is afgeleid van het vroegere Cabeliaubos. Dit bos van ongeveer 10 ha groot, gelegen tussen de twee Spitaalbossen, nml. het Hospitaalbos van Kortrijk en het gelijknamige van Oudenaarde. Het Cabeliaubos was een leen van de heren van Pamele.

Gedurende de gehele 15de eeuw en hoogstwaarschijnlijk ook de volledige 14de eeuw, was de Cabeliau eigendom van de Oudenaardse familie Cabeliau. In een document van 1387 vinden we reeds de naamsvermelding.

De familie Cabeliau was de oudst bekende familie van de stad Oudenaarde en ook de oudst bekende vazallen van de heren van Pamele.

De familie Cabeliau deed pas in 1499 afstand van het bos. In dat jaar verkocht Willem Cabeliau zijn bos aan Anthéunis de Schieter. De familie de Schieter bleef er eigenaar van tot in 1616 toen Adriaan de Schieter het verkocht aan Karel van Brabant.

In de 18de eeuw was het bos eigendom van de familie Cardon. Aan deze Cardons kocht Ferdinand Storme, voormalig burgemeester van Waregem, de Kabeljauw. Hij richtte er de gelijknamige steenbakkerij op na het bos te hebben gerooit rond 1836. Hij bouwde er verscheidene kleine werkmanswoningen en kleine hofsteden. Hij liet wegen aanleggen. Rond 1840 liet hij er ook de Herberg "de Kabeljauw" bouwen. Deze herberg bestaat vandaag nog.

In het midden van de 19de eeuw kwam de site in handen van Felix De Ruyck en zijn echtgenote Nathalie Storme, dochter van Ferdinand. Felix De Ruyck, de grootste bouwheer van Waregem, trok verschillende gebouwen op in het centrum van onze stad met stenen uit zijn steenbakkerij. Zo werden in zijn opdracht o.a. het kasteel Casier, het torentje De Ruyck op de markt en een herenhuis in de Guido Gezellestraat opgetrokken in de lokale baksteen. Door erfenis kwam de steenbakkerij later in handen van de bekende Waregemse adellijke familie Casier.

De steenbakkerij was ongeveer 100 jaar in werking in Waregem, van rond 1840 tot 1930. In het begin van de 20ste eeuw telde Waregem ongeveer 500 steenbakkers. Per jaar werden ruim drie miljoen stenen geleverd.

De Waregemse steenbakkers rond 1910.

